

KOMPARACIJA KNJIŽEVNOSTI KAMOVA I KRLEŽE

Naslov knjige *Kamov i Krleža* može dovesti do znakovite dvojbe: kako bi doista trebala glasiti središnja sintagma knjige – »Kamov i Krleža« ili možda »Krleža i Kamov« – pri čemu bi se moglo pomisliti da navedena inverzija nema osobito značenje i da ne upućuje na bitnu *differentiu specificu* podastrih naslovnih leksema. No ipak nije tako. Knjiga je ciljano naslovljena »Kamov i Krleža«, a ne »Krleža i Kamov« jer u kompariranju relevantnih relacija dvaju hrvatskih književnih klasika, u interakciji njihovih literarnih ostavština, u tematskom i jezičnostilskom paralelizmu njihovih temeljnih književnih djela, u egzaktnom i provjerljivom presijecanju bitnih osobnosti koje izravno povezuju ta dva književnika, u rasvjetljavanju nedovoljno poznatih, pa i neočekivanih činjenica iz života obaju pisaca, izvjesna je prednost dana Janku Poliću Kamovu u odnosu na Miroslava Krležu.

Ime Kamova u naslovnoj sintagmi nalazi se ispred Krleže ne samo zbog prirodne prednosti i zato što se Janko Polić rodio prije Miroslava Krleže nego i zbog prekretničke, umjetničke misije koju je Kamov, kao protoavangardni hrvatski književni preteča, protagonistički izvršio na cjelokupno Krležino književno djelo, izravno utječući kako na Krležinu literaturu tako i na hrvatsku književnost 20. stoljeća, odnosno praskozorja 21. Istodobno Miroslav je Krleža tijekom svoje višedesetljetne, uspješne književne karijere, u okviru koje se okružio i gotovo nepobjedivim, fanatiziranim idolopoklonicima svoga literarnog stvaralaštva, bizarno i apsurdno prešućivao pojavnost, osobnost i neprocjenjivu književnu ostavštinu Janka Polića Kamova.

Groteskno ignorirajući autentično i nezaobilazno književno značenje Janka Polića, Krleža je neizravno izvršio pasivni librocid nad Kamovljevom literaturom, ciljano i postupno nastojeći ostvariti neslućenu opciju kolektivnog brisanja pamćenja, prešućivanja istine, vjerojatnog blokiranja tiskanja antologijskih Kamovljevih djela, a možda i hotimičnog kamufliranja i gubljenja nekih od Kamovljevih rukopisa koji do danas nisu pronađeni.

U moćnom spektru Krležine enciklopedističke erudicije, ambicioznim i minucioznim leksikografskim, hrvatskim, kulturološkim projektima, nije bilo mjesta za Janka Polića Kamova kojega otvoreno prešućuje, uz raritetne iznimke među kojima je najznačajnije spomenuti Krležin novelistički prvijenac *Hodorlahomor Veliki*, objavljen 1919. u »Plamenu«, a koji je u cijelosti posvećen Janku Poliću Kamovu.

No nakon objelodanjivanja Krležine novele *Hodorlahomor Veliki* u njegovu i Cesarčevu »Plamenu« uslijedio je kopernikanski obrat Miroslava Krleže prema Janku Poliću Kamovu, koji za njega otada postaje nepostojeći hrvatski književnik. Zašto?

Enigmatičan je Krležin stav prema Kamovu i njegovoj književnosti koju je desetljećima neobjašnjivo, bizarno ignorirao, istodobno paradoksalno okruživši se onodobnim vodećim hrvatskim intelektualcima, među kojima su mnogi bili i Kamovljevi suvremenici, istomišljenici, književni sljedbenici, pa i obožavatelji njegove literarne ostavštine. Znakovito je da se s Kamovom, napose u teškim uzničkim danima tamnovanja, želio poistovjetiti upravo August Cesarec, koji je bio provjereni Krležin prijatelj, umnogome njemu i ideološki blizak, a s kojim je pokrenuo časopis »Plamen«. Stoga je neprihvatljivo da Miroslav Krleža nije znao tko je doista bio Janko Polić Kamov i koliko je nezaobilazno njegovo prekretničko značenje u povijesti, ne samo hrvatske nego i europske, dakle i svjetske suvremene književnosti.

Posebice je krucijalno značajno apostrofirati ulogu hrvatskoga pjesnika Vladimira Čerine, koji je čvrsta poveznica Kamova i Krleže te koji je svojom opsežnom studijom *Janko Polić Kamov*, napisanom 1913, tri godine nakon Kamovljeve smrti, a koju Antun Gustav

Matoš naslovljava »apologijom futurizma«, izravno i snažno približio Kamovljevu književnost i osobnost Miroslavu Krleži, koji se Kamovljeve vizionarske, prometejske umjetnosti riječi nikada nije želio istinski, fundamentalno odreći jer ju je trajno, amalgamski inkorporirao u svoje književno stvaralaštvo. Naime u godinama uoči i za vrijeme Prvoga svjetskog rata vladao je intenzivan komunikacijski odnos inače gimnazijskih kolega Čerine i Krleže, a koji bi mogao biti ključ tajne o Krležinoj recepciji Kamova, koju je on uporno negirao.

Uz stožernu relaciju Čerine i Krleže koja je snažnom poveznicom Kamova i Krleže, niz je relevantnih, autentičnih činjenica koje nimalo nisu slučajne, a koje pokazuju da se Miroslav Krleža nastojao okružiti, posebice dvadesetih godina 20. stoljeća, upravo Kamovljevim suvremenicima, istomišljenicima, poklonicima kao što su Mijo Radošević, Mate Malinar, Milan Marjanović, Ljubo Wiesner, Mato Hanžeković, Josip Baričević i drugi, a osobito je znakovito to što je za osobnog tajnika, dakle osobu s kojom je dijelio najpovjerljivije poslovne i privatne tajne, odabrao Anđelka Malinara. Naime Krleža je precizno iz komunikacije s Vladimirom Čerinom, ali i iščitavajući njegovu studiju *Janko Polić Kamov* mogao saznati delikatne detalje iz privatnoga Kamovljeva života, pa tako i za njegovu neprežaljenu ljubav usmjerenu prema konkretnoj osobi, a riječ je o Katarini Radošević, udanoj Malinar. Upravo je njezin sin Anđelko Malinar bio dugogodišnji Krležin osobni tajnik, u kojemu je Krleža, nažalost, lišen očinstva, zacijelo, mogao gledati i potencijalnoga Kamovljeva sina, svakako hrvatskoga intelektualca zavidna spektra obrazovanja, a koji je za Krležinu promidžbu u najznačajnijega hrvatskog pisca 20. stoljeća odradio neprocjenjiv posao, posebice kada je riječ o antologijskim *Panorama pogleda, pojava i pojmova* koje je minuciozno uređivao, no u kojima se nije pronašao pozornosti vrijedan tekst posvećen Janku Poliću Kamovu.

Indikativno je i to što je Miroslav Krleža odlično poznao tadašnjega uglednog hrvatskog intelektualca Julija Benešića, koji je u prijelomnim godinama prve polovice 20. stoljeća bio na istaknutim pozicijama hrvatskoga kulturnog, književnog, kazališnog, pa i političkog života te koji je kao urednik edicije Društva hrvatskih knji-

ževnika godinama posjedovao rukopis antologijskoga Kamovljeva romana *Isušena kaljuža*, no umjesto njegova tiskarskog objelodanjanja, on je roman u rukopisu pohranio daleko od oka hrvatske javnosti, čuvajući ga u Društvu hrvatskih književnika.

Pretpostavlja se da je Benešić omogućio nekim povjerljivim i zainteresiranim hrvatskim intelektualcima koji su zalazili u Društvo hrvatskih književnika čitanje Kamovljeva rukopisa *Isušene kaljuže*, a zacijelo je među njima mogao biti i njegov prijatelj, sve utjecajniji, autoritativniji hrvatski pisac Miroslav Krleža.

Upravo se stoga može tvrditi da je Kamovljev roman *Isušena kaljuža*, unatoč gotovo polustoljetnom zakašnjenju od njegova tiskarskog obznajivanja, ipak neizravno utjecao na tijek povijesti hrvatske književnosti 20. stoljeća jer je mogao biti dostupan u rukopisu eliti hrvatske onodobne inteligencije, kako unutar Društva hrvatskih književnika, koje je, na izvjestan način, kontrolirao Julije Benešić, tako i u Sveučilišnoj i nacionalnoj knjižnici, gdje se posredstvom istoga Benešića Kamovljev rukopis *Isušene kaljuže* iz Društva hrvatskih književnika legalno translocirao. Miroslav Krleža mogao vrlo vjerojatno pročitati rukopis Kamovljeva romana *Isušena kaljuža*, bilo posredstvom Benešića ili pak Čerine, s kojima je intenzivno prijateljevao, no neobjašnjivo je o tome šutio do kraja života, baš kao što je odlučio prešutjeti cjelokupnoga Kamova, ali i utjecajne tekstove drugih autora posvećene Janku Poliću, od kojih je posebice znakovito to što je ignorirao i Čerininu antologijsku, opsežnu studiju *Janko Polić Kamov*.

Unatoč umjetničkoj i stilističkoj transformaciji književnosti Miroslava Krleže tijekom dugih desetljeća u kojima je intenzivno književno i publicistički stvarao te usprkos očitim Krležinim egzistencijskim mijenama kojima je nerijetko išao iz krajnosti u krajnost, od nihilističkoga revolucionara do respektabilnoga literarnog kreatora koji je pomicao granice umjetnosti riječi tijekom 20. stoljeća, i ne samo u hrvatskom kulturnom miljeu, već duboko uronjen u europski književni, stvaralački kontekst, ostaje trajna praznina, neizrečenost, duhovni vakuum ovoga hrvatskog književnog klasika prema njegovu mlađem, nesretno preminulom literarnom velikanu Janku Poliću Kamovu, književnu ostavštinu kojega je traj-

no inkorporirao u svoje literarno stvaralaštvo, no pritom se odlučio na hotimičnu, apsurdnu šutnju, nastojeći zasvagda zadržati taj unikatan, superiorni Kamovljev umjetnički trag koji je oksimoronskom logikom poslušno slijedio. Krležina je književnost duboko prožeta Kamovljevim stvaralačkim impulsom, od njegove rane poezije, dramatičke, feljtonistike, proze, ali i antologijska zrela Krležina djela, napose njegov dramski ciklus o Glembajevima te roman *Povratak Filipa Latinovicza* zrcale snažne poticaje književnosti i osobnosti Janka Polića Kamova, koje šutnjom i posvemašnjim Krležinim ignoriranjem Kamova – ipak nije moguće zanijekati i krivotvoreno te moralno krajnje upitno prikazati.

Krležin, čini se, gotovo anksiozni, potisnuti strah od Kamova, kojega je nemuštim ignoriranjem groteskno proglasio nepostojećim u kontekstu hrvatske i svjetske književnosti, ipak je bio u potpunosti neopravdan. Da je Krleža, pretpostavimo, javno priznao avangardnu, neprocjenjivu vrijednost književne ostavštine Janka Polića Kamova u kontekstu hrvatske i europske literature te da je, bez zazora, upozorio na činjenicu da je izravni njegov sljedbenik, kao i da se hotimično, ciljano okružio hrvatskim intelektualcima s kojima je Kamov bio u bliskom kontaktu, Krležina književnost ne bi izgubila na svojoj neprolaznoj vrijednosti koju posjeduje.

Krležin talent i njegova stvaralačka snaga te moćna umjetnost koju je godinama planski stvarao u drukčijem povijesnom i ideološkom kontekstu od onoga u kojemu je djelovao Kamov ne mogu se ugroziti istinom o Janku Poliću Kamovu i njegovu utjecaju na Krležinu literaturu. Ipak, Krleža je klisko riskirao, igrajući egzistencijski na sve ili ništa te je odlučio povući etički nedopustiv potez i ignorirati cjelokupnu opstojnost i književno značenje Janka Polića Kamova u hrvatskoj i svjetskoj književnosti, publicistici te umjetnosti uopće.

U Krležinu zavidnom opusu beletristike, publicistike, enciklopedistike, polemika, feljtona, dnevničkih zapisa, ime i djelo Janka Polića Kamova gotovo je u potpunosti zadržano, nevidljivo, tek s krajnje rijetkim iznimkama, krivotvoreno minimalizirano, do nijemog falsifikata te se, nažalost, doimlje da je Krleža kao središnja, autoritativna književna osobnost hrvatske literature 20. stoljeća izvr-

šio perfidan, neizravan librocid književnosti Janka Polića Kamova. Istodobno je Kamovljev književni stvaralački impuls duboko inkorporiran u Krležinu književnost, a to joj nimalo ne oduzima, nego nadvremenski potvrđuje vrijednost i značenje u hrvatskom i europskom kulturnom kontekstu kroz dijakronijski i sinkronijski literarnostvaralački refleks.

Strah od Kamova Krležina je istina o njemu samome, a manifestno tragajući za »Hrvatskom književnom laži« još 1919, »plameno« je predosjetio pisati i o sebi, svojim zabludama, tajnama, traganjima, moralu. Nije slučajno da je Krleža prvu varijantu »Hrvatske književne laži« objavio iste godine, u istom časopisu, u istom broju kad i svoj novelistički prvijenac *Hodorlahomor Veliki* u cijelosti posvećen Kamovu, dakle 1919. u časopisu »Plamen«, u njegovu prvom broju. »Hrvatska književna laž« fokusirana prema Janku Poliću Kamovu parafrazirano postaje »Krležinom književnom laži«, duboko skrivenom, prešućenom, ignoriranom, no s neizbježnim usudom koji se naposljetku zrcali u svakoj laži, a to je razotkrivanje istine.

Interpretacijom, postupkom razumijevanja ili dekodiranja zamjenskim znakovima, interpretantima, potencijalne semantičke jedinice pripovjednog teksta uspostavljaju se kao značenjske jedinice u okviru diskursa o pripovjednom diskursu. Isticanje jednog od temeljnih uvjeta za proučavanje povijesti književnosti, odnosno uspostave značenjskog sustava pojedinog književnog teksta, vodi k spoznaji pojedinog književnog svijeta. U ovom slučaju riječ je o umjetnički i inspirativno nepresušnim književnim svjetovima dvaju hrvatskih literarnih klasika – Janka Polića Kamova i Miroslava Krleže.